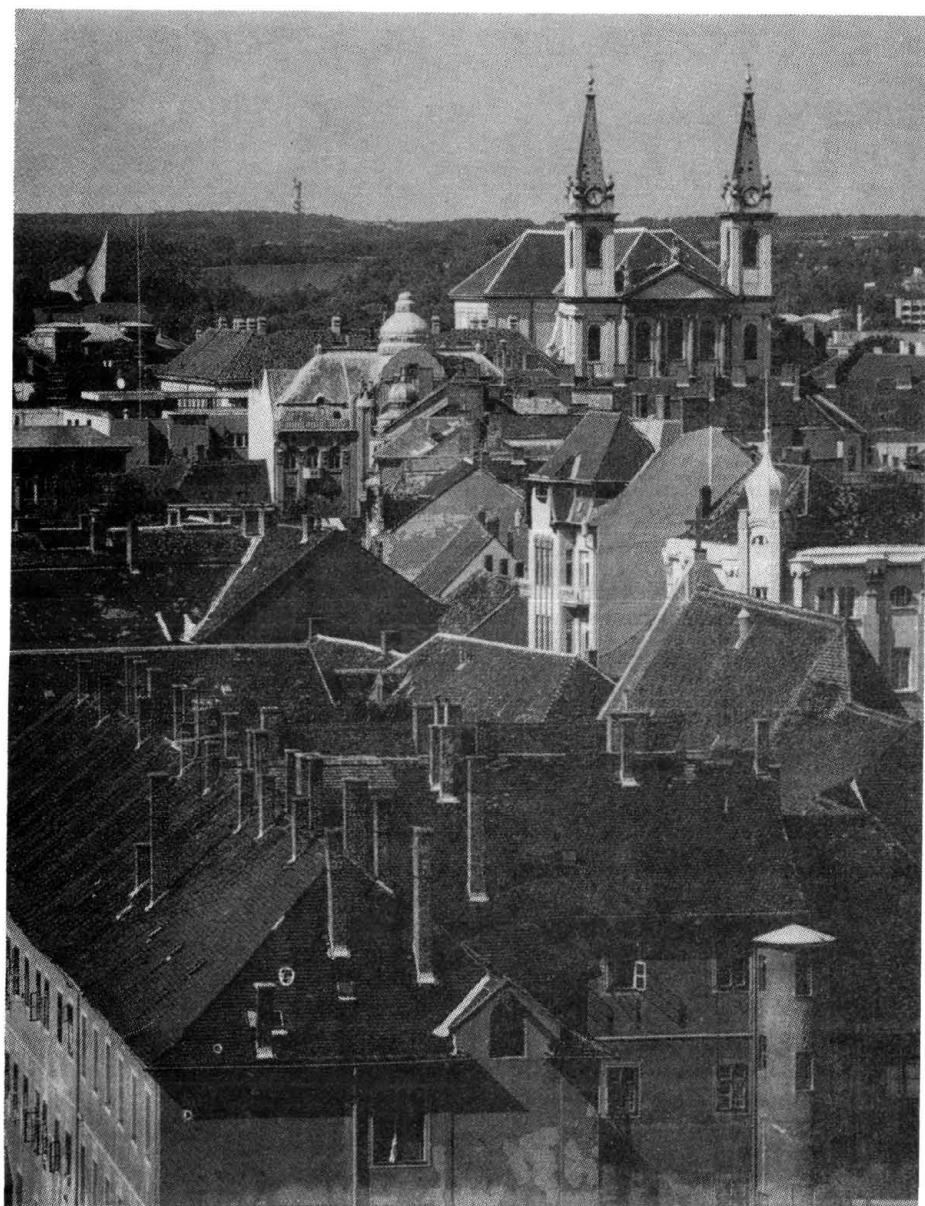

könyv
könyvtár
könyvtáros

1998
június

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

7. évfolyam 6. szám

1998. június

Tartalom

Könyvtárpolitika

Herman Ákos: Gondolatok egy működő szervezet: a MOKKA ürügyén	3
Deanna B. Marcum: A nagy digitális válság.....	11
A felsőoktatási könyvtárak az információs társadalom kihívásai előtt	13
Fonyó Istvánné: A BME KTK funkciója és fejlesztésének súlypontjai....	13
Tóthné Király Katalin: Egy főiskolai könyvtár a harmadik évezred küszöbén.....	20

Műhelykérdések

Noszkay Erzsébet: A könyvtár mint nonprofit szervezet menedzsmentje....	30
--	----

Könyv

Vályi Gábor: Egy emlékalbum üzenete	40
Futala Tibor: Alkalom az emlékezésre: a közelmúltban jelent meg Bassola Zoltán posztumusz önéletrása	43

Konferenciák

Könyvtárosok a Kongresszusi Központban	46
Az Informatikai és Könyvtári Szövetség hírei	51
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	54

Lapunk e számába szombathelyi képekből válogattunk.

From the contents

- Ákos Herman*: Thoughts on the plea of a working system: the Hungarian Cooperative Cataloguing Project (3)
Academic libraries facing the challenges of the information society (Ilona Fonyó, Katalin Tóth-Király) (13)

Cikkeink szerzői

Fonyó Istvánné, a BME KTK mb. főigazgatója; *Futala Tibor*, az OMK ny. igazgatója; *Herman Ákos*, az OMIKK főigazgatója; *Marcum, Deanna B.*, a Könyvtári és Információs Források Tanácsának elnöke; *Dr. Noszkay Erzsébet*, a BKE oktatója; *Tóthné Király Katalin*, a BDTE Központi Könyvtára igazgatója; *Vályi Gábor*, az Országgyűlési Könyvtár ny. főigazgatója

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791
Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója
Készült az OSZK Nyomdaüzemében
Felelős vezető: **Burány Tamás**
Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 98.120

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Gondolatok egy működő szervezet: a MOKKA ürügyén

Az utóbbi évek az emberi társadalom gyors változásait hozták, ezen belül sor került a kultúra egyik ága, a könyvtárügy átalakulására is. Az átalakulás számos egymást feltételező tényező hatására folyik.

Az emberi társadalom fejlődése szorosan összefonódik a tudomány és a technika fejlődésével. Ez a fejlődés a XX. században, de különösen az utóbbi évtizedekben, érzékelhetően felgyorsult. A növekvő életszínvonal és a bővülő egészségügyi ellátás alapján a lakosság élettartamának növekedése eredményeként gyorsan nő a Föld lakóinak a száma. Ez a hatás számunkra legalább négy szempontból is érdekes lehet:

1. Gyorsan nő az írni-olvasni tudók száma, bár emellett egyes országokban nő a teljes vagy részleges analfabéták száma is.
2. Gyorsan nő a tudomány és a technológia fejlesztésével foglalkozók részaránya a lakosságon belül. Emiatt az utóbbi évtizedekben élő és alkotó tudósok száma meghaladja az emberiség egész történelme alattiakét.
3. Az emberi élet hosszának megnövekedése, a napi munkaidő megrövidülése jelentősen megnövelte az egyes emberek szórakozásra, művelődésre fordítható idejét.
4. Az egyre összetettebbé váló társadalom, a növekvő munkamegosztás, a munkaeszközök növekvő bonyolultsága miatt egyre hosszabbá válik az iskolázási idő, illetve mostanában – a régi közmondáshoz („jó pap holtig tanul”) hasonlóan – már programszerűvé válik az egész életen át tartó tanulás.

Ez persze a valóságos folyamatokat szinte az abszurdumig leegyszerűsítő kép. A könyvtárak fő feladata, az én értelmezésemben, részben a fenti témakörök alapján is megfogalmazható:

- a kutató-fejlesztő munkát megalapozó, támogató információellátás;
- szórakozás, a művelődési igények kielégítése, irodalommal, CD-vel, videóval, való ellátása,
- a tanuláshoz szükséges dokumentumellátás.

A technikai fejlődés miatt a könyvtárak helyzete és feladatköre jelentősen átalakult az utóbbi években. A változások, a fejlődés számos embert rákényszerítettek a jelenségek végiggondolására. Se ez az írásmű, se a szerzője nincs és nem is lehet abban a helyzetben, hogy teljességre törekedjen, azaz ezek a gondolatok szükségképpen egyoldalúak és töredezettek. Az általam ebben a gondolatok kialakításában felhasznált, sokszor már saját gondolkodásom részévé vált, esetenként még forrással bíró egyes, esetleg leegyszerűsítve (vulgárisan) értelmezett és/vagy kiragadott gondolatok szerzői nyilván csak elszenvedhetik ezt az alkal-

mazást, amit persze műveik nyilvánosságra hozatalával, akarva akaratlanul, felvállaltak.

Ma az egész világ globalizációról beszél, globalizációról a gazdaság, a kultúra és a tudomány területén. Létrejön, létrejövőben van a nooszféra, egy gondolkodó szféra, aminek az értelmezését már sokan megfogalmazták. Találkozhatunk ezzel a gondolattal magyar és külföldi szerzők könyveiben és filozófiai megközelítésében is (ld. pl. [1]). Az elvonatkoztatás magas szintje miatt ezen művekben, legalábbis számomra, nem teljesen világos, hogy a szerzők a globalizálódást milyen eszközzel birtoklásával hozzák összefüggésbe.

McLuhan [2] esetében gyakorlatilag már közel kerülünk ahhoz a képhez, amelyik a korszerű információterjesztési eszközök kialakulásához és elterjedéséhez köti a globalizálódást. Ez a fajta globalizálódás az, amelyet most sokszor információs társadalomnak neveznek.

Az információs társadalom fogalma természetesen koronként, társadalmanként, még egyéneknél is változó:

- egyrészt technológiafüggő, és ennek megfelelően az alkalmazott *eszközök* kapcsán jelentősen és folyamatosan változik;
- másrészt beletartozik a technológia eszközeivel az emberekhez és/vagy az embereket szolgáló gépekhez eljutott információk, azaz a *tartalom* kérdése is.

Az információ öt forradalma [3]: a beszéd forradalma, az írás forradalma, a könyvnyomtatás forradalma (a kép és hang rögzítése), a távközlés forradalma, a számítógép forradalma.

A könyvtártörténet jól mutatja, hogy az írás és a könyvnyomtatás forradalma egyaránt nagy változást okozott a könyvtár mint intézmény és a könyvtárhasználat terén is. Hasonlónak tűnő, de valójában még nagyobb változást hozott a távközlés forradalmi megújulása, a számítógép, illetve a két rendszer most folyó egybeolvadása.

A könyvtári funkciók közül egyelőre a legnagyobb változást a tudományos kutatás információellátása terén tapasztalhatjuk, ez persze távlatilag a többi funkcióra is kihat.

A tudós, a kutató az elődeitől kapott információkra alapozva új ismereteket hoz létre, új törvényszerűségeket, új összefüggéseket fedez fel, s ezeket a tudomány fejlődéstörvényeinek engedelmességgel (hogy meg- és elismerjék) a tudománytársadalom tudomására hozza. Ahogy Francis Crick, a Nobel-díjas tudós mondta: „Communication is the essence of science” (a kommunikáció a tudomány lényege).

A tudományos kommunikációnak, ennek a tudomány kezdetétől való folyamatos, soha véget nem érő párbeszédnek hosszú időn keresztül csupán két szereplője volt: az információkat létrehozó „adó” és az azokat befogadó „vevő”. A kommunikációs kapcsolat személyes találkozások, levelezések, könyvek, majd a XVII. század közepétől folyóiratok révén valósult meg. Az információs tevékenység (az információk „termelése”, gyűjtése, válogatása, feldolgozása, rendszerezése, felhasználása) a tudományos tevékenység része volt.

Ahogy a tudomány szervezete bonyolultabbá vált, úgy vált mind bonyolultabbá az információk cseréje is. Az információk egyre több csatornán közlekednek: formális és nem formális csatornákon egyaránt. [3., 79–80. pp.]

A korábbi időszakban teljesen egyértelmű volt, hogy a könyv- és folyóiratkiadók és az olvasók között közvetlen kapcsolat volt, amire az elmúlt száz évben egy közvetítő struktúra épült rá, és ezt a közvetítő szerepet a könyvtárak töltik be. Ez a szerep a változó körülmények közt továbbra is fennáll, mivel a könyvtárakban olyan forrásfeltáró gyakorlat teremtette tudás és tapasztalat van (hogyan és hol lehet a felhasználó által keresett információt megtalálni és a felhasználónak biztosítani), ami indokolja ezt a közvetítő szerepet.

Magyarországon a munkahelyi könyvtárak száma rendkívül gyorsan változott a legutóbbi tíz-tizenöt évben, a töredékére csökkent ez a szám, ugyanakkor a folyóirat-mennyiség, amely a kutatást-fejlesztést szolgálja, ugyancsak drámaian lecsökkent. Ma naponta nyolcvanezer folyóiratcikk jelenik meg a világon. Ezt a mennyiséget a világ egyetlen könyvtára sem tudja követni, még kevésbé képzelhető el ennek a mennyiségnek a megvásárlása, feldolgozása és tárolása. Egy átlagos amerikai egyetem által előfizetett folyóiratcímek mennyisége 28 000. Görögországnak, amely hazánkkal inkább összemérhető mind kulturális, mind gazdasági fejlettség tekintetében és lélekszámában is, sőt a magyar tudományos eredmények alapján mi fejlettebbek vagyunk az élet ezen szegmensében, egy 1996-os felmérés szerint jelenleg az elfogadható szintű szakirodalmi tájékozottsághoz mintegy 35 000 folyóiratcímre kell megvásárolnia, s ezt meg is teszi, míg Magyarországon összes könyvtára és egyéb intézménye jelenleg 10 500 külföldi folyóiratcímre vásárol meg. Össze lehet-e hasonlítani szakembereink információellátottságát?

A periodikumokéval lényegében azonos ellentmondásos helyzet alakult ki a monográfiák terén is. A világ „könyvtermése” évről-évre növekvő mennyiségű, még ha a magyar kiadásuk száma csak kevésbé változik is.

Ebben a súlyos helyzetben, újraértékelve a könyvtári lehetőségeket, a könyvtári állománygyarapításban egyre inkább a „just in case” formát használjuk (azaz „a minden esetre” korábbi elv helyett „a mindig idejében” történő beszerzés valósuljon meg). A korábbi gyűjteménycentrikus szemlélettől egyre távolodva olyanfajta helyzet felé megyünk, amelyben arra törekszünk, hogy a felhasználó konkrét igényére szerezzük be az információt. A könyvtárnak mint intézménynek tehát olyan új szemléletre van szüksége, hogy ne csak közvetlenül a saját állományából, hanem a világ egészének állományából próbálja meg biztosítani azt az információt, ami a felhasználónak kell. Valójában mára létrejöttek a század közepén felvázolt nagy pozitív jövőképek, pl. Vannevar Bush vagy Kemény János víziójának [4, 5] technikai feltételei.

A hazai felsőoktatásban a hallgatók száma gyors ütemben bővül, emiatt a magyar főiskolák, egyetemek könyvtáira, illetve még a hallgatóikat kiszolgáló tudományos és közművelődési könyvtárakra is nagy nyomás nehezedik. A hazai K+F szféra – súlyos szerkezeti és gazdasági nehézségei ellenére, éppen a munkahelyi és kutatóintézeti könyvtárak miatt – továbbra is támaszkodik a nyilvános könyvtárak szolgáltatásaira. A hazai felhasználók kiszolgálása emiatt egyrészt igényli a tudományos és a nagyobb közművelődési könyvtárak jó ellátottságát, másrészt együttműködését.

Dr. Mader Béla, a szegedi József Attila Tudományegyetem könyvtárának főigazgatója még 1996-ban kezdeményezte, hogy a hazai könyvtári rendszer súlyos helyzetében a nagyobb egyetemi és tudományos könyvtárak hozzanak létre egy társulást a hazai könyvtári vagyron közös hasznosításának megkönnyítésére. Szá-

mos előkészítő tárgyalás után 15 nagykönyvtár¹ létrehozta a Magyar Országos Közös Katalógus Egyesületet, a MOKKA-t.

A MOKKA létrejöttére és kezdeti fejlődésére az együttműködés szükségessége mellett jelentős hatást gyakorolt a Soros György-féle alapítványi rendszer két intézménye, a Magyar Soros Alapítvány, illetve a Nyílt Társadalom Intézete (Open Society Institute, OSI). Ugyancsak fontos volt az MKM erkölcsi és anyagi támogatása. Az együttműködés számos formája közül a nemzetközi tapasztalatok kiemelik az ún. 'osztott (közös) katalogizálás jelentőségét.

A MOKKA sok szempontból támaszkodhat és támaszkodik is a korábbi időszak bel- és külföldi eredményeire és tapasztalataira. Ezek tagolására külön tanulmányosort lehetne írni, itt csak utalok a főbb hazai előzményekre.

- 1989 óta folyik a nemzeti informatikai infrastruktúra-program, amely egyrészt megalapozta a felsőoktatási és kutatóintézmények speciális hálózati összekötését, amit számos nagykönyvtár is élvez; másrészt megteremtette ezt a szakmakultúrát;
- az OSZK hosszú ideje készíti a magyar nemzeti bibliográfiát;
- az OSZK hosszú ideje készíti a nemzeti periodika adatbázist;
- létrejött a magyar műszaki könyvtárak OSZKÁR rendszere;
- számos egyetem együttműködése az ún. KÖZELKA projekt;
- az ún. Csurgay-bizottság (a Miniszterelnöki Hivatal Tudománypolitikai Bizottsága Szakirodalmi Információpolitikai Munkabizottsága) az 1993–94 közötti időszakban felmérte az információellátás hazai helyzetét, és jelentésében [6] újra ráirányította a figyelmet a húszas években Magyar [7] által kialakított gyűjteményegyetem koncepcióra.

A MOKKA tevékenységét az elnökség munkája mellett két munkacsoport: a katalogizálási szakbizottság és az informatikai szakbizottság keretében, illetve Vajda Erika projektszervező/ügyvezető révén végzi.

Az első időszakban a szervezeti struktúra és az alapok lerakása nagy erőfeszítéseket igényelt. Az informatikai szakbizottság fokozatosan kialakította a MOKKA közös katalogizálási rendszerének elveit, majd ennek alapján kidolgozta a nemzetközi tender feltételrendszerét. A hat pályázó közül, meglehetősen ellentmondásos vita nyomán, a Dynix cég lett a tender első helyezettje. A döntés nyomán dr. Mader Béla, a MOKKA elnöke lemondott. Jelenleg a szerződéskötés vitái folynak.

A MOKKA célkitűzése szerint létre kívánjuk hozni az együttműködő könyvtárak közös katalógusát annak érdekében, hogy a magyar könyvtárak és felhasználók rendelkezésére álljon egyrészt az az információ, hogy milyen dokumentumok állnak rendelkezésre, másrészt pedig a lelőhelyekre vonatkozó ismeret. Egy-

---

¹ A MOKKA alapító könyvtárjai: BME Könyvtár és Tájékoztatói Központ, BKE Központi Könyvtár, ELTE Egyetemi Könyvtár, GATE Központi Könyvtár, JATE Könyvtára, JPTE Könyvtára, Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Központi Könyvtára, KLTE Egyetemi és Nemzeti Könyvtára, SOTE Központi Könyvtára, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, MTA Könyvtára, Országgyűlési Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.

idejűleg kisebb munkaigényűvé tesszük és egységesítjük a katalógusok létrehozását. A fenti célkitűzéssel összhangban a MOKKA nyitott új tagok felvételére² és bármely további könyvtárral való együttműködésre.

Az alapcélkitűzés megvalósulása számos munkafázist tételez fel, ezek egy része az együttműködő könyvtárakra hárul, de nyilvánvalóan számos feladatot magának a MOKKA-nak az apparátusa kell, hogy elvégezzen.

A jelenlegi feladatok során azt a különleges kiinduló helyzetet kell figyelembe vennünk, amely Magyarországon kialakult (ez a helyzetértékelés természetesen szubjektív).

1. A magyar könyvtári hálózat komoly szakmai múltra tekint vissza, de jelentős mértékben decentralizált. A decentralizációra jó példa a MOKKA-t alapító könyvtárak listája, mert van köztük
  - nemzeti könyvtár: az Országos Széchényi Könyvtár, az új kulturális törvényben nevesített feladataival;
  - kilenc egyetemi könyvtár, amelyek státuszát meghatározza egyrészt az, hogy az egyetemek az MKM költségvetési fejezetének részei, másrészt az, hogy a könyvtárak az anyaegyetemük egyik részlegeként, nagy önállósággal, de önálló jogi személyiség nélkül működnek;
  - a Parlament apparátusának részeként működő Országgyűlési könyvtár;
  - egy önkormányzati könyvtár, a FSZEK;
  - az Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium költségvetési fejezetének részeként, önálló címeként az OMIKK;
  - illetve az egyetemekhez és az OSZK-hoz hasonlóan az MKM fejezetéhez tartozó OPKM.

A hatféle könyvtár ugyan képviseli az összes lehetséges hazai könyvtártípust, de mégis elég heterogén ahhoz, hogy a különféle érdekek artikulálódjanak benne.

2. A magyar könyvtári hálózat anyagi és szellemi erőforrásai, akár a gyarapítást, akár a technikai fejlesztést elemezzük, rendkívül korlátozottak. Ugyanakkor mind az ország méretei, mind a hazai könyvtári együttműködés meglevő hagyományai lehetővé teszik a gyűjteményegyetemi koncepció könyvtári vonatkozásainak megvalósítását.
3. A nemzetközi gyakorlat azt mutatja, hogy az ún. közművelődési könyvtárak valójában a tudományos, műszaki, gazdasági szakirodalom hozzáférési pontjai is. Ez a trend már nálunk is érvényesül. A felhasználói igények változása miatt a könyvtári hálózat elemeinek merev szétválasztása egyre kevésbé indokolt, úgy tűnik, egyik sincs abban a helyzetben, hogy egymagában, elszigetelten összes feladatának maradéktalanul eleget tudjon tenni.

---

2 *A MOKKA a közelmúltban kibővült, mert örömmel üdvözölhettük tagjaink sorában a Miskolci Egyetem Központi Könyvtárát. Az én örömhöz, a MOKKA erősödése mellett, hozzájárult az a szubjektív érzés, hogy szülővárosom egyetemének könyvtára továbbra is keresi a hazai könyvtáriügy fejlesztésének lehetőségét, de most más utat választott, nem a két év előtti, amikor akarva-akaratlanul megkísérelte a könyvtári rendszer egyes elemeit egymástól elszakítani, sőt egymással szembefordítani [8].*

4. A távközlés gyors fejlődése mára szinte az összes nagykönyvtár és egyre több egyéb könyvtár és a felhasználók széles körének számítógépes kapcsolatát teremtette meg, a számítástechnika (maguknak a számítógépeknek mint hardvernek és az integrált könyvtári rendszereknek mint szoftvernek) fejlődése technikailag megalapozza az együttműködést. A hazai könyvtári rendszer decentralizáltsága jól tükröződik a MOKKA tagkönyvtárak hardverének és szoftverének sokszínűségében.
5. Megvalósulóban van egy globális világhálózat, és ezen keresztül az egész világ tudományát, pontosabban a tudományos eredményekről szóló dokumentumokat be tudjuk hozni – ha van elég pénzünk és időnk – akár saját irodánkba, lakásunkba. Ennek gyakorlati részleteként Magyarország ez év augusztusa óta része az európai információs „super highway”-nek, azaz a Transeuropean Network, TEN 34 projektnek, és ezen keresztül lényegesen szorosabb kapcsolatba kerülhetünk a nemzetközi tudományos élettel. Arra hivatkozom, hogy a világban szinte hihetetlen sebességgel, exponenciálisan nő azoknak a számítógépes adatbázisoknak, illetve az adatbázis-szolgáltató gépeknek a száma, amelyekről az információ nyerhető. Gyakorlatilag ez a szám 20-30 millió körül van.
6. Az egyén információszerzésében olyan változás kezdődött el, amelynek során az olvasás helyett egyre inkább a képnézés felé haladunk. Ez az utóbbi évszázadok kultúrájának meglehetősen furcsa változása, és sokan úgy érezzük, hogy nem is nagyon előnyös, de mindenképpen megindult ez a változás.

Míndezek alapján a MOKKA tagjai megegyeztek, hogy:

- a MOKKA kezdetben igénybe veszi a NIIF felkínálta lehetőséget, a megvásárolandó szoftvert a NIIF központi számítógépére telepíti és ott működteti;
- a MOKKA közös katalogizálást hajt végre olyan szoftverrel, amely révén a központi adatbázis platform független módon képes együttműködni a főbb integrált rendszerekkel;
- a MOKKA tagkönyvtárak a közös katalogizálás során egységes katalogizálási rendet és a HUNMARC-ot alkalmazzák;
- az egyes tagkönyvtárakra vonatkozóan az Egyesület nem hoz határozatokat, azaz mindenki továbbra is önállóan dönt a saját hardver, szoftver, katalogizálási formátum és egyéb ügyeiben;
- a közös katalógus építése során első lépésként a már gépi formátumú katalógusok egyesítésére kerül sor;
- a közös katalógus építése során elsősorban a monográfiák katalógusának elkészítésére törekszünk, de ez nem zárja ki a már meglévő egyéb dokumentumok beépítését sem. (Itt az az elv érvényesül, hogy a meglévő dokumentumkincsről minél előbb és minél teljesebb tájékoztatást kell tudnunk adni, vállalva azt is, hogy a közös katalógusban meg nem talált dokumentumról azt hihetik, hogy nincs is);
- a közös katalógus építése során az egyes tagkönyvtárak katalógusai megőrzik önállóságukat, a könyvtárak szakemberei off-line katalogizálást végeznek, azaz új rekord készítése előtt ellenőrzik, szerepel-e az adott dokumentum a MOKKA katalógusában, s ha igen, úgy a rekordot átveszik, ill. a

központi lelőhelylistát adataikkal kiegészítik. Ha nem, elvégzik a dokumentum katalogizálását, és a kész rekordot „feltöltik” a közös katalógusba;

- a MOKKA katalógusa, ha csak részlegesen is, de a jövő év elejétől a tagkönyvtárak rendelkezésére fog állni, rövid idő múltán a nem tagok számára is hozzáférhető lesz nemcsak keresési, de letöltési célra is;
- a MOKKA szempontjából, megítélésem szerint, a legkevésbé sürgős a periodikumok közös katalógusa, mivel itt az NPA jelentős segítséget tud nyújtani a felhasználóknak;³
- a MOKKA közös katalógus létrehozását követően arra törekszik, hogy a tagkönyvtárak új szerzeményezése és a retrospektív katalogizálás eredményeivel folyamatosan gazdagodjon;
- a MOKKA közgyűlésének és szakcsoportjainak eddigi munkája egyaránt arra mutat, hogy az önkéntes társulás tagjai között folyamatos egyeztetésre van szükség, az összhang megteremtése esetenként nagy nehézségekbe ütközik, mivel a tagkönyvtárak helyzete, tapasztalata és érdeke is eltérő lehet.

A MOKKA kapcsán a hazai könyvtárügy számos kérdése folyamatosan napirendre kerül. A legfontosabb feszítő ellentmondások az én megítélésem szerint a következők:

- a hazai könyvkiadás és könyvterjesztés teljes átstrukturálódása zajlott le, és lassan kialakul az új, várhatóan ezután is folyamatosan, de lassabban változó szerkezet;
- a hazai könyv és folyóiratkiadásra rányomja a bélyegét néhány nagy (nemzetközi) könyvkiadó, akik uralják a piacot, valamint a kis kiadók rendkívül nagy száma⁴;
- a kis kiadók „termése” nehezen megismerhető, és még nehezebben hozzáférhető;
- a külföldi szakirodalom volumene már-már követhetetlen, még akkor is, ha csak az angol nyelvű irodalmat preferáljuk (elfogadva Rabkinnak, a montreali egyetem professzorának az aforizmáját, hogy a 20. század végének lingua franca szerepét a tört angolság tölti be, amit az angol anyanyelvű kisebbség egy része még nem tudott elsajátítani [9]);
- az emberiségben, miközben az információk hatalmas – szinte azt mondhatnók: ijesztő – tömegét halmozza fel, a szükséges információk megszerzésének és befogadásának nehézségei miatt állandó és egyre fokozódó információéhség jelentkezik, és az egyre fokozódó szakosodás következtében a kutatók egyre keskenyebb pászmán haladnak, s így az információk egyre szűkebb köre érdekli őket; [3., 95. p.]
- a növekvő számú kiadvány iránti specifikus érdeklődés beszűkülése a fajlagos költségek és a kiadványárak emelkedését eredményezi. Ebből csak rész-

---

3 Talán megbocsátható, ha itt még az OMIKK „CIKK” adatbázisára is hivatkozom, amely mintegy 1500 folyóiratcikk mélységű feltárása alapján szolgálja ki a felhasználók egy körét.

4 Ismét az OMIKK esetére hivatkozom, amely mint könyvkiadó évente 2–5 könyvet ad ki, esetenként néhány száztól néhány ezerig terjedő példányban, emellett a könyvtáros szakmában közismert TMT folyóiratot és mintegy 20 szemléző lapot.

leges kiút a cikkdeponálás és/vagy a kizárólag elektronikus változatok terjesztése [10];

- az elektronikus hordozón megjelenő információk csak részben helyettesítik a hagyományos papíralapú dokumentumokat;
- hálózatra támaszkodó szolgáltatások révén valamelyest lehet enyhíteni ezen a helyzeten, lehet csökkenteni a feszültséget. Ilyen pl. az EBSCOdoc, ennek az a különleges erőssége, hogy a világ bármely publikált dokumentumáról vagy bármely szürke irodalmáról, vagyis kevésbé ismert konferencia-kiadványáról hajlandó másolatot beszerezni, a beszerzés körülményeitől függő áron (azaz minél nehezebb beszerezni, annál drágábban, sőt a cikk- vagy előadás-másolatokért szerzői jogdíjat is kell fizetni. Mintegy ezer darab átlaga 25 USD/cikk);
- a könyvtárak gyarapítási kerete rendkívül korlátozott;
- a hazai információellátás egész országra kiterjedő rendszere csak a különböző könyvtárak önkéntes, de mégis jól szervezett együttműködésén alapulhat, pl. a MOKKA megvalósítja a kulturális törvény által előírt Országos Dokumentumellátó Rendszer néhány elemét;
- az állami szerepvállalás számos esetben nem nélkülözhető, amit az államigazgatás, úgy tűnik, már felismert (ld. pl. az MKM külön alapok kialakítását a gyarapítás céljára, a Neumann Digitális Könyvtár létesítését, stb.). A MOKKA támogatása mellett alighanem szükség lesz annak kht. formára való átalakítására, hogy az állami költségvetési kapcsolódás megvalósítható legyen.

Az UNESCO 1994. évi közkönyvtári kiáltványa abból indul ki, hogy a társadalom és az egyén szabadsága, jóléte és fejlődése alapvető emberi jog. Csak a jól informált állampolgárok képesek demokratikus jogaik gyakorlására, aktív társadalmi szerepvállalásra. A demokrácia fejlődése és az abban való konstruktív részvétel feltétele a kielégítő oktatáshoz és tudáshoz, a gondolatokhoz, a kultúrához és az információhoz való szabad és korlátozásmentes hozzáférés. A nyilvános könyvtár az a hely, ahol az állampolgárok hozzáférhetnek a számukra szükséges információkhoz. A korlátozott erőforrások miatt és mellett folyamatosan keresnünk kell a korlátlan hozzáférést leginkább megközelítő megoldásokat. A hazai könyvtárak számára az 1997 decemberében elfogadott törvény sok szempontból új helyzetet teremtett, ennek a jogszabályi részletszabályozása és a feltételekkelő megismerése nyilván hosszabb időt vesz igénybe. Ebben a közegben a MOKKA mint működő szervezet lassan előkészíti a hazai könyvtári vagyoni közös hasznosításának technikai feltételeit.

Dr. Herman Ákos

IRODALOM

- [1] Csányi Vilmos: Evolúciós rendszerek. Gondolat Kiadó, Budapest, 1988.; illetve P. Teilhard de Chardin: Az emberi jelenség. Gondolat, Budapest, 1980.
- [2] Marshall McLuhan: Understanding Media: the of man. New York–London–McGraw-Hill, 1965.
- [3] Fülöp Géza: Ember és információ. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1984.

- [4] Vannevar Bush: As we may think. The Atlantic Monthly, July 1945.
- [5] J. G. Kemeny; Az ember és a számítógép. Gondolat, Budapest, 1978.
- [6] Előzetes Rendszerterv az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer megalósítására. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1994. évi különszáma.
- [7] Magyary Zoltán: A magyar tudománypolitika alapvetése. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1927.
- [8] Zsidai József: Javaslat a magyar könyvtári szervezet átalakítására. Könyvtári Figyelő, 6. (42.).–1. 30–43. p. 1996.
- [9] Y. M. Rabkin: Diffusion of New Technologies ..., Introduction Kluwer Academic Publishers, Dordrecht–Boston–London, 1997.
- [10] M. Line: The case for retaining printed LIS journals, IFLA Journal, vol. 28. N. 1., 15–19. p. 1998.

A nagy digitális válság

Deanna B. Marcum levele a Washington Post-ban

Amióta a *The Washington Post* közölte Deanna B. Marcumnak a szerkesztőhöz címzett levelét, történetek kezdtek el megjelenni a digitális megőrzés kihívásairól az *U. S. News&World Report*, a *The Los Angeles Times* és sok más állami hírlap hasábjain szerte az országban. A *CLIR (Council on Library and Information Resources)*, azaz a Könyvtári Információs Források Tanácsa) oktatási anyagokat adott ki, köztük útmutatót, prospektust és a sajtó számára készült összeállítást, amely a „*Jövönkről: a tudás megőrzése az elektronikus korban*” c. filmet kíséri. A digitális megőrzéssel kapcsolatos további kérdések, valamint a film videokópiájának megrendelésére vonatkozó információ a CLIR Web-oldalán található a <www.clir.org> címen.

A *Federal Page* január 12-i számában a Hadügyminisztériumnak a 2000. év dilemmájával kapcsolatos cikke olyan komoly kérdéseket tárgyal, amelyek alapvetően érinthetik a számítógépektől erősen függő kormányunkat. De az egész ország egy második digitális válság elé néz, amely idővel nagy károkat okozhat.

Számolnunk kell azzal a veszéllyel, hogy a digitális információ megsemmisül. Bizonyos részei már most hozzáférhetetlenek. Vagy az információtároló eszköz megy tönkre, vagy az elavult digitális forma elolvasásához szükséges hardver vagy szoftver nem létezik többé. A probléma egyre nyilvánvalóbbá válik, mivel egyre több rekord visszakeresésre van igény, s ezek nem olvashatók. Erre már dokumentált bizonyítékok vannak, s a kormány és az ipar képviselői a lehetséges messzeható következményekkel foglalkoznak.